

İsrail ve Filistin İlişkilerinin Sosyal, Siyasal, Dinî ve Kültürel Boyutları

Söyleşi: **Turgut Alp BOYRAZ***

Konuşan: **Enes DAĞ****

Enes DAĞ: *İlk sorum şöyle; İsrail'e ilk gittiğiniz andan itibaren şimdiye kadar geçen süre içerisinde neler değişti, ilerleme ve gerileme hangi noktalarda oldu?*

Turgut Alp BOYRAZ: İsrail, Mısır'da darbeden sonra gelen yönetimle çok iyi ilişkiler geliştirdi. Dolayısıyla İsrail bir izolasyon sorunundan kurtulmaya başladı. Yani bugün Birleşik Arap Emirlikleri ve İsrail işbirliği denildiğinde artık insanlar buna şaşırıyorlar. Bu olaylardan sonra Kudüs'te kalan üç yüz bin kişi müthiş bir direniş örneği sergiledi. Sokaklarda nöbetler tutuldu. Hemen ardından Filistin'in diğer işgal edilmiş topraklarındaki, yani Batı Şeria'daki insanlar da sokaklara çıktılar. Burada İsrail bir geri adım atma yoluna gitti. Benim kanaatime göre atılan bu geri adımın ardında, İsrail'in dikkate aldığı iki şey vardır: Birincisi, dünya kamuoyundan yükselen tepkilerdir. Şimdi Ürdün halkının %75'i Filistin asıllıdır. Yani günümüzde Ürdün, İsrail kurulduğunda vatanından sürülen Filistinliler tarafından oluşturulmuştur. Oradaki yönetim her ne kadar İsrail'le işbirliği içinde olursa olsun, mesela Mescid-i Aksa'ya doğrudan bir müdahale olduğunda kendi tabanını da düşünerek buna tamamen sessiz kalamıyor. Tabi Türkiye gibi hassasiyetlerini ifade etmekten geri durmayan hükümetlerin iş başında olduğu ülkelerden gelen tepkiler de çok etkili olmaktadır. İkincisi, birincisiyle paralel olarak, İsrail'in gelen tepkileri göz önünde bulundurarak gereksiz bir gerilimden kaçınma isteğidir. Zaten, nasıl olsa peyderpey Filistin'i, yani işgal altındaki Doğu Kudüs'ü, Batı Şeria'yı mahalle mahalle, sokak sokak, bina bina Yahudileştiriyor. Dolayısıyla bu çerçevede devam edegelen bir süreç var. Onun için insanların Mescid-i Aksa'ya doğrudan bir müdahale ederek bir intifada çıkarmasını, bu yakaladığı süreci, Araplarla geliştirdiği ilişkileri vs. bozmayı gereksiz gören bir İsrail söz konusu oldu. Dolayısıyla İsrail taktiksel bir geri adım atma yoluna gitti. Ama İsrail, söz konusu demografi ile oynama asıl gayesini, yani Yahudileştirme politikası-

* Anadolu Ajansı Kudüs Temsilcisi

** AYBÜ, Felsefe Bölümü, Arş. Gör.

nı uygulamakta ve bu sebeple Yahudilerin sayısını arttırıp Filistinlilerin sayısını azaltma temel amacından vazgeçmiş de değildir. Bugün Doğu Kudüs ile ilgili bir hadise söz konusudur. Şuanda yüzlerce Filistinlinin yaşadığı bir mahalle boşaltılıyor. Üstelik bu, mahkeme kararıyla gerçekleştiriliyor. Yani söz konusu böyle bir şeyin gerçekleştirilmesi değişik katakullilere getirilerek yapılıyor. Örnek vermek gerekirse, biri diyor ki, “1967’de İsrail Doğu Kudüs’ü işgal etti, daha önce ilk savaş 1948’de meydana gelmişti, yani 1967’de savaş çıkmadan önce biz Yahudiler Osmanlı zamanında burayı yüz seneliğine kiralamıştık. Ama daha sonra savaş olduğunda biz buradan çekilmek zorunda kaldık. Dolayısıyla burası bizimdi”. İsrail’in şuanda 1948’den beri sürdüğü altı milyona yakın Filistinli var. Onların hiçbirinin mülkünü geri vermiyor. Çıkarılmış olduğu bir kanun ile bütün bu mülklerin hepsini hazineye devrediyor. Söz konusu sürülen bu insanlar, evlerini, arazilerini, her şeylerini kaybetmiş olarak dünyanın çeşitli yerlerinde, hala, mülteci konumundadırlar. İsrail’in çıkardığı tırnak içinde yasa olarak ifade edebileceğimiz kanununda, deniliyor ki, mevcut olarak kendi mülklerinin başında bulunmayanların bütün servetleri hazineye devredilecektir. Dolayısıyla böylesi değişik yollarla bir mahalle boşaltılma yoluna gidilebiliyor. Vergi borcu vardır deyip evler boşaltılabilir, yahut Yahudi biri Filistinli kılığında gelip, ben Filistinliyim deyip gerçek bir Filistinlinin evini satın alabiliyor. Dolayısıyla çok çeşitli ayak oyunları yapıp Filistinlileri Filistin’den boşaltma çabaları sürekli devam ettiriliyor. Velhasıl, İsrail’in işgal ettiği bir toprak var ve bu toprak peyderpey Yahudileştiriliyor. En çarpıcı örneklerden biri de, sizin de bildiğiniz gibi, Filistin, doğum oranının yüksek olduğu bir toplum; yani insanlar ortalama 6-7 çocuk sahibi olabiliyorlar. İnsanların çocukları olunca dolayısıyla ev yapmaları gerekiyor. Ancak İsrail Doğu Kudüs’te, Batı Şeria’nın önemli bir kısmında Filistinlilerin ev yapmalarına izin vermiyor. İnsanlar çocukları evlendiği, aile bireyleri çoğaldığı için kaçak ev yapmak zorunda kalıyorlar. Bu kaçak yapılar tespit edildiğinde de polis ve askerler eşliğinde gelen dozerler bu yapıları derhal yıkabiliyorlar, üstüne üstlük bütün yıkım masraflarını, oraya gelen asker ve polislerin yevmiyesi de dâhil o Filistinliye ödetiyorlar.

E. D. : *Buraya kadar tam anlamıyla bir zulüm portresini tasvir ettiniz. Pek çoğunu daha önce de bildiğimiz böylesi adaletsizlikler vicdan sahibi her insanı aşırı derecede rahatsız edecek boyuttadır. Kaçak yapılar tespit edildiğinde yıkım masrafları, güvenlik güçlerinin yevmiyeleri vs. oradaki Filistinli kardeşlerimize ödetiliyor, dediniz. Orada yaşayan Filistinli kardeşlerimizin ortalama sosyo-ekonomik durumları ortadayken, diyelim ki bu masrafları ödemeye gücü yetmiyorsa bu durumda ne yapılıyor?*

T. A. B. : Maalesef böyle bir hal-i pür melal ile karşı karşıyayız. Bu masrafları ödemeye gücü yetmeyen bir Filistinli, bunun karşılığında hapis yatmak zorunda bırakılıyor. Diyelim ki işte elli bin dolar vermesi lazım, farazi günlükü üç yüz dolar olarak sayılıp hapis yatılıyor. Günlüğü yüz dolar karşılı-

ğı da hapis yatılabilir (dolayısıyla bu da daha fazla gün hapiste kalmak anlamına geliyor). Dolayısıyla sahada zaten bütün bunları duraksamadan yapan bir İsrail, zaman zaman taktiksel geri çekilmeler yapıp dünya kamuoyunu susturmayı hedefliyor. Aslında artık İsrail'in yaptıklarına karşılık bağımsızlık kazanmış bir dünya kamuoyu oluştu. Artık birçok şey normal olarak karşılanabiliyor. Mesela, havalimanında insanları sekiz saat, on saat bekletebilen, dilediğinde onları geri gönderebilen bir İsrail var. Ama artık böylesi hukuksuzluklara bile artık dünyanın pek çok yerinde, hatta Türkiye'de bile "İsrail bu, yapar!" şeklinde yaklaşılabiliyor. Yani artık İsrail'in yaptığı normalmiş gibi kabul edilebiliyor.

Geçenlerde bir gazeteci bir ifade kullanmıştı: "Girdiği bir dükkanda ya da evde mendilini düşürüp, daha sonra geri gelip, o ev üzerinde hak iddia eden bir İsrail toplumu ile karşı karşıyayız." Bu ifadeyi çok beğenmiştim, yaşanan bu süreci çok iyi bir şekilde özetleyen bu ifade Ömer Lekesiz'e aittir. Yani bir şekilde Filistin topraklarına kendilerininmiş gibi bir algı yaratmak istiyorlar. Mesela, bir yere gidip burada önemli bir azizimiz yatıyordu, mezarı buradaydı diyebiliyorlar. Mesela Doğu Kudüs'te Shimon Hatzadik dedikleri bir yer var. Orada mesela bir Yahudi evliyanın yattığını iddia ediyorlar. Toparlayacak olursak Netenyahu'dan tutun en alt tabakaya kadar genel anlamıyla Filistin topraklarını Yahudileştirmek isteyen bir İsrail ile karşı karşıyayız. Bu İsrail'in değişmez stratejisidir. Hatta bunu açık açık da ifade ediyorlar. Doğu Kudüs'ü zaten ilhak ettiler. Burası bizimdir, kıyamete kadar da Doğusuyla Batısıyla birleşik başkentimiz, dolayısıyla burayı vermeyeceğiz diyorlar. Bu stratejiyi de peyderpey gerçekleştirmeye çalışıyorlar; mesela Mescid-i Aksa çevresini Filistinlilerden izole etmeye çalışıyorlar. İsrail, Batı Şeria için ise Yahudiye ve Samarya ismini kullanıyor. Bunlar, tarihte kurulmuş iki krallıktan biri İsrail Krallığı, diğeri Yahudiye krallığıdır. Yahudiye krallığı Batı Şeria'nın olduğu yerde kurulmuştur. Dolayısıyla İsrail burayı da vermeyeceğini söylüyor. Her ne kadar Uluslararası Milletlere göre, BM ve Amerika da dâhil Doğu Kudüs'ü ve Batı Şeria'yı işgal altında saysa da İsrail'in bu planlarını engelleyebilecek, durdurabilecek bir adım da atmış değildir. Dolayısıyla hem Uluslararası hem de Müslüman ülkelerin tepkisi yetersiz kalıyor. O nedenle İsrail'in bütün Filistin topraklarını Yahudileştirmek stratejisinde değişen bir şey olmuyor. Bunlardan bir tanesi de geçen aylarda Mescid-i Aksa'nın kapısına konulan detektörlerdi.

E.D. : *Yani İsrail'in Filistin'i işgal etmesinin arka planında, onlara göre "eski vatani" geri alma düşüncesi mi yatmaktadır?*

T. A. B. : Evet, kesinlikle, tam da bu düşünce hâkimdir.

E.D. : *Mescid-i Aksa demişken, malumunuz ilk kiblemiz olan bu mabedimizin biz Müslümanlar için büyük bir ehemmiyeti haizdir. O nedenle bu meseleye tepkisiz kalan samimi hiçbir Müslüman nerdeyse yoktur. Şunu*

sormak istiyorum: Son zamanlarda gündemi çokça meşgul eden Mescidi Aksa meselesi neye işaret ediyor, Müslüman coğrafyada gösterilen tepkilerin oradaki izdüşümleri neler oldu?

T. A. B. : Öncelikle Mescid-i Aksa meselesi söz konusu olduğunda Müslümanlar, ciddi bir şekilde hem Filistin’de hem de dünyada bir kamuoyu oluşturdular. Batı Şeria’da da halk sokaklardaydı, Gazze’de de halk sokaktaydı. Filistin yönetimi, Gazze’deki Hamas yönetimi ve diğer fraksiyonlar tek bir ses halinde İsrail’in bu politikasını, yani söz konusu Mescid-i Aksa olduğunda, diğer anlaşmaların hepsinin rafa kalktığı yönünde bütün her şeyin bir kenara bırakılacağı duruşunu sergilediler. Bu duruş, yani, Mescid-i Aksa artık son çizgimizdir, son kalemizdir, buraya müdahale edemezsin anlamını taşıyordu. Dolayısıyla hem Filistin sokağı, hem de arkasından Filistin siyaseti, uleması tamamen yekvücut oldu. Böylelikle İsrail’e şunu gösterdiler; yani şuanda, evet, böyle bir şeyi yapabilecek gücü kendinde hissediyorsan, yani bunu yapmak istiyorsan, karşılığında sokaktaki insanların hepsinin, yediden yetmişe direnişiyle karşılaşacaksın. Bu birinci kısımdı, yani Filistin sokağı ve kamuoyu, siyaseti, uleması vs. ile ilgili iç kısımdı. Bunun bir de dış kısmı diyebileceğimiz, dünyadan gelen sesler vardı. Bunlar da hem Filistin sokak direnişinin güçlenmesine hem de İsrail’in geri durmasına sebep oldu. Tabi burada önemli olanın Filistin sokak direnişi olduğu göz ardı edilmemeli. Onun dışında, Ürdün’ün, Türkiye’nin verdiği tepkiler, bunlar çok önemliydi, asla yadsınamaz. Yani İsrail Türkiye’yi ciddiye alıyor, Arap ülkeleri ile ilişkilerini ciddiye alıyor; bunları şuanda bozmayı göze alamadı ve şimdilik geri adım attı. Ancak bütün bunların hepsinin temelinde, hem Filistin siyasetini arkasından sürükleyen, hem de dünyadaki devletleri harekete geçiren, mesela BM’nin, Arap Liginin/Birliğinin acil toplanmasını sağlayan asıl unsur Filistin sokak direnişidir. İsrail de bu direnişe ve tepkilere karşı, gücü yetmediği için değil, sadece şimdilik taktiksel bir geri adım attı. Ancak İsrail, Doğu Kudüs’ü, Batı Şeria’yı, Mescid-i Aksa’yı Yahudileştirme politikasından vazgeçmiş değildir. Bu politikanın gerçekleşmesi noktasında on sene ile şimdiki kıyas ettiğimizde, İsrail’in ne kadar ilerleyeceğinin on sene sonrasını da görebiliriz.

E.D. : *Filistin sokak direnişinin etkili olmasında Türkiye’nin vermiş olduğu tepki nasıl bir etki uyandırdı? Daha geniş bir ifadeyle, Türkiye ve diğer Müslüman devletlerinin vermiş olduğu tepki bu sokak direnişini daha güçlü hale getirebildi mi?*

T. A. B. : Kesinlikle. Bu sokak direnişi, verilen tepkilerle daha fazla güç kazanmış oldu. Türkiye bu olaylara karşı hasbi olarak vermesi gereken tepkiyi verdi. Türkiye dışındaki diğer ülkeler Filistin’deki bu direnişin oluşturduğu kamuoyu neticesinde bir araya geldiler; ancak Türkiye’nin tepkisi

çok daha önemli bir yerdeydi. Dolayısıyla verilen tepkiler Filistin sokak direnişi ile birleşti diyebiliriz. Bu tepki ve direniş şunu gösterdi: Yani İsrail sorunsuz bir şekilde, tereyağından kıl çeker gibi Mescid-i Aksa'ya müdahale edemeyecek, eğer müdahale edecekse sokakta tam manasıyla bir savaşıyla karşılaşacak, Filistinli sivillerin ellerinde ne imkân varsa, taş mı var, sopa mı var, bu imkanlarla bir şekilde İsrail'e karşı göğüslerini gererek on binlercesi, yüzbinlercesi direnecektir. Bunun sonucunda bir şekilde insanları hapse atmakla birlikte, yıllarca sürececek bir intifada sürecine girilmeye başlanacaktı. İsrail birinci olarak bunu göze almadı. Bu intifadanın, bu sokaktaki direnişin neticesinde Türkiye gibi, Arap ülkeleri gibi ülkelerle de ilişkilerinin bozulmasını göze almak durumunda kalacaktı. Netice itibarıyla İsrail her hafta sokakta yüzlerce kişiyi öldürürken, ciddi bir savaş ortamındayken, Türkiye ile ilişkilerinin iyi gitmesini bekleyebilir mi? Bir kere Türkiye hassasiyetleri olan bir ülkedir. Türkiye'de hem kamuoyunun, hem de hükümetin hassasiyetleri, Filistin davasındaki duruşları bellidir. Bu noktada muhakkak ilişkiler bozulacaktı. Türkiye elbette bunlardan sadece birisidir, aynı durum diğer ülkeler için de geçerli olacaktı. Mesela daha dün Netenyahu'nun söylediği cümle çok önemlidir, diyor ki, "biz şu anda hiç olmadığı kadar Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler gerçekleştirdik, Arap ülkeleri İsrail'le ilişki kurmaktan artık çekinmiyorlar". Dolayısıyla bütün bu süreç sekteye uğrayacaktı. Bu sebeple, İsrail yakaladığı tarihî fırsatı Filistin sokak direnişi yüzünden kaybetmek istemedi ve geri adım attı. Çok da memnun olarak geri adım atmadı elbette, biraz da zor geldi, yani İsrail'in gururu sürtüldü. Ama asıl strateji değişmiş değildir. Tabi önümüzdeki günler neyi gösterir, Allah Kerim'dir. Yani İsrail her şeye muktedirdir, bu stratejisinde başarılı olacaktır da demek istemiyorum. Ancak şu anda eldeki veriler, mevcut durum, onların lehinedir, yani altın çağlarını yaşıyorlar. Suriye'de, Irak'ta, Libya'da olan durum ortadadır. Öbür yandan Körfez ile olan durum ortadadır, Katar'la birbirilerine düşmüş durumdadır. Mısır, malumunuz, belki onlarca yıl kendisini toparlayamayacak bir darbe yaşadı. Mısır'da ayakta kalabilmek için İsrail ile dost olmak zorunda kalan bir yönetim geldi. Nihayetinde, belki İsrail'le çok fazla samimi oldukları için -Filistin'i destekleyemiyordu Irak'taki Saddam yönetimi ama- bir şekilde geleneksel olarak Filistinlilere destek veren bir Saddam da vardı, artık o bile yok. Ülke üçe, dörde bölünmüş durumda, kaos içerisinde. O nedenle Ortadoğu'daki bu gelişmeler İsrail'e altın çağını yaşıyor şu anda. İzlediği politikalar hem görmezden gelinebiliyor, hem buna tepki verecek bir Arap âleminden bahsetmek imkansız. O nedenle bölgede taktiksel olarak adımlar atan bir İsrail söz konusudur.

E.D. : *İsrail devlet politikalarını, siyasî düşüncelerini bir kenara koyacak olursak, yaşanan sürecin İsrail halkı üzerindeki etkisi nasıl değerlendirilebilir? Diğer bir deyişle, İsrail halkının son olaylara ve özellikle Filistin-İsrail ilişkilerine tepkisi nedir, mevcut politikaya mesafeleri ne ölçüdedir?*

T. A. B. : Öncelikle şunu belirtelim; İsrail toplumunda aşırı bir sağcılaşıma var. İsrail, malumunuz, solcu bir devlet olarak solcular tarafından kuruluyor, çünkü Siyonizm sol bir harekettir. Tabi şunu da parantez içinde belirtmek lazım, sözünü ettiğimiz bu sol dünya standartlarında bir sol değildir. Yani sol deyince özgürlük vs. savunan bir soldan bahsetmiyoruz. İlerleyen süreçte İsrail’de sağ partiler ortaya çıkıyor. Şuanda mevcut politikalara itiraz eden toplum kesimlerinin, sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Yani çok küçük bir kesimin itiraz ettiğini söylemek mümkündür. Ki bunların sesi çok cılız çıkıyor. Bu son Mescid-i Aksa olaylarında İsrail muhalefeti, sözümona “sol muhalefet”, ağzını bile açamadı, yani olumlu ya da olumsuz herhangi bir şey dahi söylemedi. İşte bu olaylar devam ettikten sonra birkaç yüz solcu aktivist İsrail’in bu politikalarını protesto eden, Filistinlilere destek veren bazı gösteriler yaptılar. Verilen tepkiler de ancak bu kadardı, bunun ötesine geçemedi. Ben de bunu yakından takip ediyorum, birkaç yüz tane aktivist var, bizim de dönüp dolaşıp konuştuğumuz kişiler bunlardır. Yani mevcut politikaların sürdürülebilir olmadığını savunan toplumun çok küçük bir kesimi vardır. Sözün özü, genel anlamıyla İsrail politikalarını savunan bir İsrail toplumu var. Aynı zamanda İsrail siyaseti de bu aşırıcılığı destekleyen sağın oy-unu almak için birbiri ile yarışıyor. İsrail’de şuan yedi partili bir koalisyon hükümeti var. Koalisyon ortaklarından bir tanesi mesela bir Yahudi yerleşim yeri yapılması için ya da işgali daha da katmerlendirecek bir teklifte bulunabiliyor. Diğer bir ortak, mesela Netenyahu’nun partisi, puan almak için daha radikal bir teklifte bulunabiliyor vs.

E.D. : *Bütün bunlar da Filistin’in aleyhine oluyor...*

T. A. B. : Kesinlikle. Siyaset ve toplumun bu aşırılığı bir birini beslemektedir. Yani siyaset toplumun aşırı sağcı olması yönüne doğru evrilmekte ya da şekillenmektedir. İsrail toplumunun önemli bir kısmı İsrail devletinin izlediği mevcut politikalardan rahatsız değil. Seçim sonuçlarına yansıyan da bu oluyor zaten...

E. D. : *“Yani İsrail halkını mevcut politikalar karşısında tek tipleştirmek mümkündür” mü diyorsunuz?*

T. A. B. : Yani, hiçbir halkı tek tipleştirmek doğru değildir ama büyük oranda mevcut aşırı sağcı radikal İsrail hükümetinin uyguladığı politikaların çoğunu onaylayan bir halk ile karşı karşıyayız. Yani İsrail’de işgale karşı olan insanlar elbette var, sivil toplum kuruluşlarından, farklı toplumsal kesimlerden gelen karşıt sesler var. Aynı zamanda farklı söylemler geliştiren ve eleştiriler yönelten akademisyenler var. Medyada cılız da olsa böyle sesler var. Ancak bunların, yani İsrail politikalarına karşıt söylemlerin etkisi, çok yetersizdir. Bir oran vermek istemiyorum ama orada yaşayan, bölgeyi yakından tanıma fırsatı edinmiş biri olarak şunu net bir şekilde söyleyebi-

lirim ki, İsrail toplumunun çok küçük bir kısmı buna karşı çıkıyor. Büyük oranda izlenen politikaları destekleyen bir halk var.

E. D. : *Hal böyle iken, barışa dönük alternatif politikaların ihtimalinden söz etmek mümkün müdür? Daha net bir soruyla, olasılığın varlığı olanağın varlığını gerektireceği için Müslüman coğrafyayı tatmin edecek bir İsrail ve Filistin barışı ufukta gözüküyor mu?*

T. A. B. : Kısa ve orta vadede bir barış çok zor, hatta benim kanaatimce nerdeyse imkânsız gözüküyor. Çünkü İsrail kendi lehine esen bir rüzgar yakalamış durumdayken neden vazgeçsin ki? İsrailli bir sözcünün bana söylediği bir şey vardı: Eğer sahadaki mevcut durum sürekli sizin lehinize işliyorsa neden alternatif bir yol arayasınız ki? Dolayısıyla ben bir barışın olacağına inanmıyorum. Tabii ki çabalar devam ediyor, her yeni iş başına, yönetime gelen Amerika yönetiminin ilk yaptığı işlerden bir tanesi İsrail ve Filistin müzakerelerini yeniden başlatmaya çalışmaktır. D. Trump da aynı-sını yapıyor. Yani son derece radikal bir şekilde İsrail'i destekleyen söylemlerle iktidara geldi, kurduğu ekibin çoğu Siyonist Yahudilerden oluşuyordu ama buna rağmen bir şekilde İsrail ve Filistinlileri bir araya getirmeye çalışıyor. Buna inanan var mı dersenez, yani benim kanaatimce buna inanan pek kimse yoktur. Ama işte, bir şekilde, dostlar alışverişte görsün mantığı ile yapılıyor bu. Dolayısıyla, kısa ve orta vadede barışın imkânından söz edilemez. Hatta birçok yorumcu artık iki devletli çözümün bile artık mümkün olmadığını düşünüyor. Çünkü İsrail sürekli sahadaki durumu kendi lehine değiştiriyor. Dolayısıyla barışın imkânının olmadığını sahadaki gerçeklerden yola çıkarak yorumluyoruz. Ama elbette mücadele devam ediyor. Az önce de ifade ettiğim gibi destansı bir direniş sergileyen bir Filistin halkı var, hem de tüm bu acılara rağmen. Bu direniş hareketi İsrail'i taktiksel bir şekilde de olsa geri adım attırmak durumuna götürüyor. Kesinlikle bu direniş küçümsenecek bir boyutta değildir. Yani dengeler değişebilir. Filistin'in süren bir canlı sosyolojisi var. Direniş devam ediyor. Ancak dünya konjektörüne baktığımızda İsrail'deki aşırı sağcı toplum kesiminin ne kadar büyük bir oranda olduğunu, İsrail siyasetinin de aşırı sağcı olduğunu ve seçimlerde buna bağlı olarak bunların iktidara gelmesini de hesaba katarsak ve uygulanan politikaları da göz önünde bulundurursak kısa vadede bir barışı ön görmek çok zor.

E. D. : *Pekiye iktidarın değişmesi herhangi bir umut doğurur mu?*

T. A. B. : Yani İsrail'de Netenyahu gider, Herzog gelir, o gider başkası gelir, ancak İsrail'in izlediği bu politikalar değişecek gibi gözüküyor. Bunu neye dayanarak söylüyoruz; işte İsrail medyasına, İsrail toplumunun iç dinamiklerine dayanarak, siyasette ve toplumda aşırı sağcı ve radikal bir duruşun hakim olmasına bakarak görebiliyoruz. Bütün bunlara baktığımızda mevcut hükümetin değişmesi İsrail devlet politikalarının değişeceği

anlamına gelmiyor. Yani siz uluslararası toplumu ve Müslümanları tatmin eden bir barışın imkânından bahsettiniz; onu bırakın İsraililerin lehine dostlar alışverişte görsün diye bir barışın bile İsrail tarafından kabul edileceğini ben şahsen düşünmüyorum. Mesela Netenyahu, Ürdün nehrinden Akdeniz'e kadar olan coğrafyayı istediklerini belirtiyor. Bu ne demek? Yani Netenyahu, bir barış olsa bile, bütün Filistin toprakları, güvenlik açısından, bizim kontrolümüzde olacak diyor. Zaten böylesi söylemlerle bile bir barışı beklemek, İsrail'in anlaşmaya yanaşacağını düşünmek açıkçası çok da gerçekçi değildir. Hükümet değiştiğinde gelecek hükümetin de bu konuda farklı bir politika izleyeceğini düşünmek de gerçekçi değildir.

E.D. : *İnsanların vicdani ret haklarını kullandıklarını biliyoruz, bunlar hangi gerekçelerle oluyor ve etkisini nasıl değerlendirirsiniz?*

T. A. B. : İsrail'de üç yıl zorunlu askerlik vardır. İşte vicdani retçi olanlar senede on beş yirmi kişi olabilmektedir. Geçtiğimiz günlerde vicdani retçi olan iki hanım efendi ile mülakat yapmıştık. Şimdi şunun da ayırımını yapmak gerekir; dinî gerekçelerle askere gitmeyenler var. Bunlar vicdani retçi değil. Bu, toplumun Ultra-Ortodoks ya da Haredi denilen kesimini oluşturur. Siyah kıyafet giyen dindar kesimdir bunlar. Bunların önemli bir kısmı askere gitmiyor; tabi bunların askere gitmeme gerekçesi işgale karşı çıkmak değil. Bunlar diyorlar ki, Yahudi şeriatını askerde yaşayacak koşullar yoktur. Bu farklı bir şey tabii. Bildiğimiz vicdani retçiler ise ayrı. Vicdani retçilerle ilgilenen bir dernek var, biz onlardan sayı da aldık. Bu vicdani retçiler senede 20-30 kişi kadardır. Bunların büyük bir etkilerinin olması da çok fazla söz konusu değildir. Mülakat yaptığımız hanımefendilerden biri şöyle demişti: *"Evet biliyorum sayımız çok az, ama birilerin alternatif ses olarak İsrail hükümeti ve toplumuna şunu hatırlatması lazım -ben bu hatırlatma görevimi yaptığımı düşünüyorum- : Artık bu toprakların %70'sini, %80'ini işgal etmişiz. Bu mevcut çatışma durumu Filistin halkının da Yahudi halkının da lehine değildir. İki toplumun da yan yana yaşayacağı bir çözüm gerekir. Ben bu çözümden yanayım, vicdanen ahlaken bunun böyle olduğunu düşünüyorum ve askere gitmiyorum."* İşte dediğimiz gibi bunların sayısı çok azdır. Ki zaten bunlar, böyle bir şeye giriştiklerinde toplum tarafından linç ediliyorlar. Neticede çıkıp da, bütün her şeyi güvenlik politikası endeksli olan İsrail gibi bir toplumda, 'ben askere gitmiyorum, çünkü biz yanlış bir politika izliyoruz' demek o kadar da kolay değildir, anında sizi linç ederler, onun için bunu göze alabilen insan sayısı çok fazla değildir.

E. D. : *Peki bu vicdani retçilerin herhangi bir vatandaşlık hakları kısıtlanıyor mu?*

T. A. B. : Hapse atılıyorlar. Çünkü zorunlu bir askerlik var. Mesela bu görüşüğümüz kişilerden birisi 120 gün hapis yattı, mahkeme süreci ise hala devam ediyordu. Böyle de bir bedel ödüyorsunuz. Yani keyfi olarak, size

sorulmuş bir şey değildir. Kimseye askere gidiyor musun, gitmiyor musun diye sormuyorlar. Zorunlu olarak yapılması gereken üç yıllık askerlik var. Eğer gitmezseniz bedelini ödersiniz.

E. D. : *Soru soruyu doğuruyor, ancak şunu merak ettim; bu zorunlu askerlik görevi hanımefendiler için de mi geçerlidir?*

T. A. B. : Tabii, kesinlikle. Kadınlar için de bu zorunlu askerlik süresi erkeklerde olduğu gibi üç yıldır. Ama şimdi kadınlar için bunu iki buçuk yıla düşürdüler. Dolayısıyla kadınlar iki buçuk yıl, erkekler üç yıl askerlik yapmak zorundadırlar. Askere gitmeyen, yargılanıyor, hapse atılıyor bir şekilde bedelini ödüyor. Geri sivil hizmetlerde bazı görevler verilebiliyor bazılarına, ama muharip olarak devletin istediği herhangi bir yere gönderilenler de vardır. Bir de askerliğin yaşı on sekizdir. Yani çocuk denecek yaşta alıp insanı “militarize” ediyorlar. Yani işte, tamamen militarize bir toplum ile karşı karşıyayız. Herkesin üç yıl askerlik yaptığı, karşıdaki toplumu şeytanlaştıran bir medyanın, bir siyasetin var olduğu bir toplum düzeni ile karşı karşıyayız. Sayıca pek az olan vicdani retçilerin bu toplum ve siyaset üzerinde etki bıraktıklarını söylemek çok zor olur.

E. D. : *Çünkü vicdani ret devlete karşı bir başkaldırı olarak anlaşılmalıdır...*

T. A. B. : Tabii, tabii, bu tam da bir başkaldırıdır ve bu insanlar askerî mahkeme tarafından yargılanıyorlar. Daha da ötesi, vicdani retçiler sadece devlet tarafından linç edilmiyorlar. Aynı zamanda arkadaşları, aileleri tarafından da linç ediliyorlar. Görüştüğümüz vicdani retçi olan bir kişi, Batı Kudüs’lü -Yahudi tarafından- ablası kendisine “sen vatan hainisin, seninle görüşmek istemiyorum” demiş. Annesi, babası bir şekilde kabul etmiş ama toplum içerisinde iki arada bir derede kalmışlar. Neticede kızı askere gitmeyen bir aile... Dolayısıyla toplum ve eğitim düzeni bu insanları askere gitmeye teşvik eden, istihbarat örgütlerine girmeye, askere gidip kalıcı olarak asker olmaya yönlendiren bir sistem olarak kurulmuştur. İsrail Milli Eğitim Bakanlığı’ndan izin alarak Gazze sınırındaki okulları ziyaret etmiştim. Okullarda genelkurmay başkanı ile cumhurbaşkanının resimleri yan yanadır. Dolayısıyla tamamen militarize olmaya odaklanmış bir toplum var. O nedenle vicdani retçi, toplum, medya ve siyaset tarafından linç edilir. Aynı zamanda böyle kişiler sadece kendilerini değil, ailelerini de zora koymuş olmaktadır. Bu militarize edilmiş toplum, kendi varlığını ötekisinin –Araplar, Müslümanlar, Filistinliler- yok olmasına adanmış ve bunun böyle olması gerektiğine inanan bir İsrail’le karşı karşıyayız. Hal böyleyken devam eden bu çatışmaların bitmesini beklemek pek gerçekçi değildir.

E. D. : *Diğer sorum şöyle; İsrail’in din ile ilişkisi oldukça önemlidir, bu manada İsrail bir din devleti midir, seküler midir?*

T. A. B. : Öncelikle, bu sorunun oldukça zor bir soru olduğunu ifade edeyim. Yani ikisi de değildir aslında. İsrail'in kendisine özgü bir yapısı var. İsrail hem "batılı demokratik seküler bir devlet" olma iddiasında, hem dinî referansları kullanarak Yahudi bir devlet olma iddiasındadır. O nedenle, aslında şunu diyebiliriz: İsrail hem seküler, hem din, hem de bir ırk devletidir. Bütün bunlar iç içe geçmiş bir şekli yansıtır. Mevcut olarak İsrail'in gündeminde bir "Yahudi Devleti Yasası" var. İsrail bir ulus devletidir deniliyor. Bunun bir ırk karşılığı, bir din karşılığı hem de seküler bir yapısı var. Mesela, diyelim ki Tevrat'ta eşcinsellik yasak ama işte -seküler olma iddiasıyla- İsrail buna farklı bakabiliyor. Öbür yandan bu üç kalıp da aslında İsrail'i tam açıklıyor değildir. Çünkü İsrail bu üçünün birleşimidir diyebiliriz.

E. D. : *Pekiye dinin politikaya yön verme gücü ne ölçüdedir?*

T. A. B. : Dine dayanan yasalar pek fazla değildir, ama din referans alınarak siyaset yapılmaktadır. Mesela evlilik, boşanma vs. dinî yasalarla yapılıyor. Ancak genel anlamıyla Yahudi Şeriatı'nda yasak olan hususların tamamı İsrail'de uygulanmıyor. Yani Yahudi Şeriatı tamamen İsrail'e şekil vermiyor. Din ve ırkın iç içe geçtiği seküler bir devlet var çünkü. Ama şunu da söyleyebiliriz; İsrail'in tarihî Filistin toprakları üzerinde kurulmasının meşrulaştırılması "din"e dayanıyor. Ne deniliyor, işte burada bizim atalarımız vardı, enbiyalar vardı, İsrail toplumu vardı ve Tanrı onlarla bir sözleşme yaptı, bu toprakları onlara verdi.

E. D. : *Yani bir Yahudi ağzıyla konuşacak olursak; "dinimiz mi emrediyor Filistin topraklarını işgal etmeyi"?*

T. A. B. : Tabii bu hangi Yahudi ağzıyla konuştuğunuza göre değişir. Yani İsraillilerin büyük çoğunluğu sekülerlerdir. Ama seküler olmakla birlikte milliyetçi de olabilir. Çok radikal sağcıların hepsi de dindar değil. Onların içinde çok laik yaşayan ama radikal bir şekilde İsrail işgalini savunan insanlar da var. Dindarların söylemine bakacak olursak, evet öyle, burası vaat edilmiş topraklardır. Sekülerlerin bakışıyla bakacak olursak belki bu umurlarında olmayabilir. Tel Aviv'deki seküler bir Yahudi'nin burayı Tanrı'mı bana vaad etti vb. düşünceler umurunda olmayabilir. Yani Yahudi toplumu zihninin şekillenmesinde birkaç unsurun etkisi söz konusudur. İşte sürgün olayı, bulundukları toplumda zulmedilme, Holocaust dedikleri Hitler'in uyguladığı soykırım... Bunun neticesinde Yahudiler bir paranoya yaşıyorlar ve bu paranoya ile birlikte kimi dinî saikleri kullanarak, kimisi sürgün edebiyatını kullanarak bir şekilde, netice itibarıyla, Filistin topraklarına çökmüş durumdalar. İster dindar olsun ister seküler olsun artık gelinen noktada herkes, Filistin toprakları üzerinde bir İsrail devletinin kurularak oranın Yahudilere vatan kılınması fikrini benimsemiş durumdadır. Tabii ki bunda dinin payı belki de en büyük paydır. Ülkenin başbakanı bile, ihtilaflı

bir coğrafya olan Batı Şeria'dan bahsederken bile -ki bütün dünya orayı işgal edilmiş sayıyor- oradaki varlığını savunmak için Kutsal Kitap'tan metin okuyabiliyor. Din bu kadar siyaseti etkileyecek boyuttadır.

E. D. : *Mensubu olduğumuz İslam dininin bir evrenselliği söz konusudur. Bu evrensellik gayesiyle, Müslümanlar olarak, kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'in bütün çağlara hitap ettiğine inanıyor ve yaşantımızı bu uğurda şekillendiriyoruz. M. Akif Ersoy çağımızı şekillendirmesi noktasında "asrın idrakine Kur'anı söyletmeli"yiz diyor. Bu açıdan baktığımızda İsrail'in Tevrat metnini güncelleştirerek kendi toplumuna yön verdiğini söyleyebilir miyiz?*

T. A. B. : Tabii İsrailiyyât, uzmanı olmadığım için, sadece kendi düşüncelerimle bu soruya cevap verebilirim. Birincisi evrensellik iddiasında olan bir din ile karşı karşıya değiliz. Kendi ırklarının üstün olduğuna inanan bir din ile karşı karşıyayız. Kendi içerisinde bazı içtihatların olduğunu söyleyebiliriz. Birçok açıdan İslam'a benzer tartışmalar, içtihatlar söz konusudur. Pek çok fraksiyonların olduğunu söylemek mümkündür. Yani mevcut Yahudi toplumunun ihtiyaçlarını karşılamak yönünde içtihatlar var. İşte reformcu Yahudiler, muhafazakâr Yahudiler, Ortodoks, dindar Yahudiler ve Siyonist seküler Yahudiler var. Ateist olsa bile tamamen bu ırkın üstünlüğünü savunan, Tanrı'nın bu ırk ile anlaşması olduğunu savunan kesimler var. Dolayısıyla çok karmaşık bir yapı söz konusudur. Dolayısıyla tüm tartışmalar kendi içlerinde olana yöneliktir. Yani benim görebildiğim, onlarda da herkes için genel geçer ve evrensel olan bir Tevrat metni anlayışı var, ama Tanrı anlaşmayı sadece İsrail ırkı ile yapmıştır, inancı hâkimdir. Bu çok karmakarışık bir yapı... Onlar Hz. Musa'nın en üstün peygamber olduğuna inanıyorlar, onlara verilen emirlerden bahsediyorlar. Asırlar içinde, böylece bir Yahudi amentüsü oluşmuş. Aslında baktığımızda bu amentünün on bir madde olması gerekiyor. Bildiğim kadarıyla en son İbn Meymun yazıyor. Bu amentünün oluşturulmasında İslam'dan da etkilenme söz konusudur. Yazılan amentüde, imanın şartları, yani aslında bunların bir kısmı İslam'la örtüşüyor, İslam'a ters olan şeyler değil. Allah'ın bir olduğu, her şeyin O'nun tarafından yaratıldığı vs. gibi birçok açıdan İslamiyet'le çok fazla benzeyen itikâdî bir yapı var. Ancak temelde ayrışan şey, bunun bir ırka mahsus kılınması ve bu temel hususa bağlı olarak gelişen diğer hususlar... Uzmanlarınca da şaşırtıcı bir şekilde ortaya çıkarıldığı gibi, İslamiyet'te var olan tartışmaların benzeri onların kendi içlerinde de vardır.

E. D. : *Bütün bu işgal ve direniş faaliyetleri sürerken, Filistin'de düşünce, kültür, sanat veya kapsamlı bir ifade ile sosyal hayat ne boyuttadır?*

T. A. B. : Filistin'de bütün sosyal ve kültürel faaliyetler tamamen direniş eksenli olarak gerçekleşmektedir. Özellikle Filistin şiirleri direniş edebi-

yatı diyebileceğimiz bir içeriğe sahiptir. Tabi uzun yıllardan beridir çeşitli savaşlar, sürgünler, çatışmalar, acılar yaşayan Filistin halkının doğal olarak edebiyat, sanat ve kültürel aktiviteleri tamamen bu konular üzerinden şekillenmiştir. Mahmud Derviş, Fetva Tukan, İbrahim Tukan'ın şiirleri var. Hatta İbrahim Tukan'ın yazdığı "Mavtini"¹ şiiri yıllarca Filistin'in milli marşı oldu. Daha sonra değişti. İşin ilginç, aynı şiir Irak'ın da milli marşı oldu. Yanılmıyorsam aynı şiir Cezayir'in de bir dönem milli marşı oldu.

Filistin'de üç kuşak boyunca devam eden bir savaş var. Burada insanlar vatanlarını müdafaa savaşı, hayatta kalma savaşı, topraklarını, dinlerini, namuslarını, kutsallarını koruma savaşı veriyorlar. Dolayısıyla bütün kültürel aktiviteler de böylesi konular üzerinde şekillenmektedir. İsrail'de bu işgal edebiyatı üzerine konuşan akademisyenler vs. var mı, hani bu işgal, medyada entelektüeller arasında vs. konuşuluyor mu dersiniz, evet, aslında "takdir edilebilecek" bir İsrail akademisinden bahsedebiliriz. Bu akademisyenler mevcut işgalin ne kadar sürdürülebilir olacağını, Filistin halkının direnişlerinin İsrail ekonomisine ne kadar yük olacağını vs. tartışıp bilimsel veriler sunmaktadırlar!

1 Türkçe "vatanım" demektir.